

ALANIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Charles Morris (1938)

- Morris, genel bir *göstergeler bilimi* (göstergebilim) geliştirmeye çalışmıştır.
- Bu bilim dalının üç çalışma alanını şöyle belirlemiştir:
 - Sözdizimi: Göstergeler arasındaki biçimsel ilişkilerin incelenmesi
 - Anlambilim: Göstergelerle bunların uyarlanabileceği nesnelere arasındaki ilişkinin incelenmesi
 - Kullanımbilim: Göstergelerle kullanıcıları arasındaki ilişkinin incelenmesi
- Morris'in kullanımbilim tanımı aşağıdakilerin tümünü içerdiğinden fazla geniştir:
 - örneğin, ruhdilbilim, toplumdilbilim, sinirdilbilim
 - dil dışı göstergeleri de içeren tüm gösterge sistemleri
- Bu nedenle, bu tanım bu derste temel alınmayacaktır.

Carnap (1938)

- Carnap, çözümleyici felsefe alanında çalışmıştır.
- Morris'in tanımını aşağıdaki gibi daraltmıştır:
 - Kullanımbilim**, dilin dil kullanıcılarına gönderimde bulunmayı gerektiren görünümünün incelenmesidir.
- Örnek: göstericiler (deictics)
Ben Napolyon'um. (*Ben* konuşucuya gönderimde bulunmaktadır)
- Bu tanım, dilsel amaçlar açısından hem çok genel hem de çok dardır:
 - Çok genel: Örneğin Freud'un "dil sürçmeleri" ile ilgili incelemesi gibi, dilsel olmayan çalışmaları da içerir. Bu tanım, yalnızca dilsel amaçlar taşıyan çalışmaları içerecek biçimde daraltılmalıdır.
 - Çok dar: *burada, şimdi* gibi göstericiler yalnızca *dil kullanıcısına* değil, bağlamın diğer çeşitli yönlerine de gönderimde bulunur.

Anglo-Amerikan Dilbilimi ve Felsefe (1960 sonları)

Kullanımbilim, dilin bağlama gönderimde bulunmayı gerektiren dilsel görünümünün incelendiği alandır.

Bağlam, katılımcıların kimlikleri, konuşma olayının zamansal ve uzamsal özellikleri, katılımcıların inançları, bilgisi ve amaçları vb. gibi olguları içermektedir.

KULLANIMBİLİMİ TANIMLAMAK

Kullanımbilimin tam olarak uzlaşmış bir tanımı olmamakla birlikte, aşağıda kimi olası tanımlar ve bu tanımların avantajlı ve dezavantajlı yönleri üzerinde durulacak, böylece alanın sınırları hakkında kısaca bilgi verilecektir:

Tanım 1:

Kullanımbilim, işlevsel bir bakış açısıyla yapılan dil çalışmasıdır (yani, dil-dışı etkenlere gönderimde bulunarak dil yapısının farklı yönlerinin açıklanmaya çalışılmasıdır).

- Bu tanım, dilsel kullanımbilimi, örneğin, ruhdilbilim ve toplumdilbilimden ayırma konusunda başarısızdır.
- Kullanımbilimsel inceleme için çeşitli güdüler belirlemede, ancak kullanımbilimin amaçlarını ya da sınırlarını tanımlamamaktadır.

Tanım 2 (Katz ve Fodor, 1963)

Kullanımbilim, dil kullanımını yöneten ilkeler ile ilgili inceleme alanıdır. Bu alan, dil yapısının betimlenmesi ile ilgili değildir.

- Sorun: Bağlama özgü kimi ayırıcı özellikler dil yapısında kodlanmaktadır. Örneğin, *gezmeye git- ve atta git-* farklı *kullanımları* yansıtan farklı dilsel *yapılardır* (ör. farklı dinleyici türleri gibi).

Gerçekte, kullanımbilim dil kullanım ilkeleriyle dil yapısı arasındaki karşılıklı ilişki ile özellikle ilgilenmektedir.

Tanım 3 (Brown ve Levinson, 1978 vb.).

Kullanımbilim, dil ve bağlam arasındaki *dilbilgiselleşmiş* ilişkilerin incelenmesidir (örneğin, biçimbilimsel, sözdizimsel ya da sesbilimsel olarak kodlanmış olmak ya da sözlükçede yer almak gibi).

- Avantajları:
 - Alanı yalnızca dilsel olgularla sınırlar.
 - *Göstericiler* (deictics), *önvarsayım* (presupposition) ve *söz eylemler* (speech acts) gibi konuları içerir.
- Dezavantajları:
 - Terimin şu anki kullanımını yansıtmak açısından çok sınırlayıcıdır.
 - Dilsel olarak kodlanmayan ve ancak kullanım bağlamından çıkarılabilecek olan fazladan bilginin sözcelerde nasıl oluştuğunu açıklayacak olan dil kullanımı ve yorumlamayla ilgili ilkeleri dışlamaktadır (örneğin, *konuşma sezdirimleri* (conversational implicatures) gibi).

Tanım 4 (Gazdar, 1979 vs.)

Kullanımbilim = Anlam – Doğruluk Koşulları (truth conditions)

Doğal dil sözceleri, aşağıda örneklenen türdeki çeşitli anlam bileşenlerinden oluşur:

- Doğruluk koşulları ve gerektirimler (entailment)
- Uzlaşımsal sezdirimler (conventional implicatures)
- Önvarsayımlar
- Uygunluk koşulları (felicity conditions)
- Genelleştirilmiş konuşma sezdirimleri
- Özelleştirilmiş konuşma sezdirimleri
- Konuşmanın yapısına dayalı sezdirimler

Bu bileşenler arasındaki ayrım şu biçimdedir:

- Farklı yansıma davranışları (basit tümcelerin anlamsal bileşeninin, bunları içeren bileşik tümcelerin anlamsal bileşenine yansıma biçimi)
- Farklı *yok olma* (defeasibility) davranışları (bağlam tarafından iptal edilebilme ve edilememe)

Genellikle:

- **Anlambilim** doğruluk koşulları ve gerektirimlerle ilgilenmektedir.
- **Kullanımbilim**, bir sözcenin literal olmayan anlamı vb. gibi diğer anlamsal bileşenlerle ilgilenir. Bu, sözcenin *alaycı* (ironik), *eğretilemeli* (metaphoric) ve *örtük* (implicit) iletişimsel içeriği vb. gibi konuları içerir: Bir sözceden anlaşılacak tüm sezdirimleri DEĞİL.

İletişimsel İçerik:

- Bir sözceden yapılabilecek tüm çıkarımlar bu sözcenin anlamının bir parçası değildir. Bu açıdan yalnızca konuşucunun iletişim sırasında amaçladıkları önemlidir; yani yalnızca bunlar sözce anlamı içinde görülebilir.
- Bunun nedeni, iletişim olgusunun hem amaçlılığı hem de iletişimde bulunanların canlı olma gerekliliğini içermesidir.
- Grice (1957) **doğal anlam** (natural meaning) (yani, uzlaşımsal ya da literal anlam) ve **doğal olmayan anlam**'ı (non-natural meaning) (*anlam-**nn***, yani, konuşucunun amaçladığı anlam) birbirinden ayırmıştır.
- **Anlam-**nn****: Alay, eğretileme, dolaylı sezdirim'i (indirect implication) içerir; amaçlanmayan sezdirimleri dışlar.

*K, S'yi sesletmekle Z anlam-**nn**'sini anlatmak istemiştir; eğer:*

- (i) K, S'nin D alıcısı üzerinde Z etkisi yaratmasını amaçladıysa
- (ii) K, D'nin (i) amacını fark etmesini sağlayarak (i)'deki amacın ortaya çıkmasını amaçladıysa.

((K = konuşucu; S = sözce; D = dinleyici; Z = D'ye yöneltilen inanç ya da istem.)

- K, bir **iletişimsel amaca** (communicative intention) sahiptir; örneğin D'nin bir şey düşünmesini, bir şeye inanmasını ya da bir şey yapmasını istemektedir.
- Eğer D bu iletişimsel amacı anlarsa, yani bu amaç ikisinin **ortak inançlarının** (mutual belief) bir parçası olursa, iletişim başarılıdır.

(Tanım 4, devam)

Konuşucunun iletişimsel amacı dinleyici tarafından nasıl fark edilir?

- S'nin Z anlamına geldiği doğrultusundaki kimi **uzlaşım**larla mı?

Hayır, çünkü S'nin Z anlamına gelmesi uzlaşım yoluyla değil, K'nin S'nin Z anlamına gelmesini istemesiyle gerçekleşir.

örneğin: *Dilbilim çok derindir* tümcesi “Dilbilim acayip derecede sıkıcıdır” anlamına da gelebilir.

- Yalnızca S'nin anlamının değil, aynı zamanda S'nin anlamı ve amaçlanan anlam olan Z arasında farklılığa neden olan **mekanizmaların** (alaycılık, örtüklük vb.) dikkate alınmasıyla.

Tanım 4 tamam gibi gözükmemektedir; ancak bu tanım **bağlamın** kullanımbilim içindeki merkezi rolünü kesinleştirmek açısından başarısızdır.

Tanım 5

Kullanımbilim, dil ve bağlam arasındaki dilin anlamlandırılması için temel olan (örneğin, amaçlanan anlamın ölçülmesi gibi) ilişkilerin çalışıldığı alandır.

Avantajları:

- Söyleneni (sözce) ortak olarak kabul edilenlere ya da daha önce söylenmiş olanlara (yani, bağlama) bağlayan *çıkarımların* çalışıldığı alan olduğunu belirtmektedir.
- Anlamlandırmanın çıkarımı içerdiği gerçeğini vurgulamaktadır.
- Dil kullanım ilkelerine ilişkin incelemeyi içermektedir.

Elverişsiz Yönleri:

Dilsel bilgi ile dünya bilgisi arasındaki etkileşimi içeren incelemeyi içermektedir. Bu doğrultuda ilgili bağlamsal özelliklerin neler olduğuna ilişkin hiçbir kuramsal görüş içermemektedir. Aşağıdaki örneği inceleyelim:

- (1) Jill Bill'e bir doğum günü hediyesi almak istedi ve bu amaçla gidip kumbarasını buldu: kumbarayı salladı, ama hiç ses yoktu; şimdi Bill'e bir hediye yapmak zorundaydı.

Bu öyküyü anlayabilmek için dünya bilgisi ve çıkarımlara gereksinim duyulmaktadır:

- Hediyeler genellikle parayla satın alınır.
- Kumbaralar para saklamak için kullanılır.
- Kumbaradaki para şingirdar.
- vs.

Özet

- Tanım 1: (İşlevsel bir açıdan yapılan dil incelemesi).
Oldukça belirsiz (kullanımbilimin ne sınırlarını ne de amaçlarını tanımlamaktadır).
- Tanım 2: (Dil kullanımını yöneten ilkelerin incelenmesi).
Çok dar; dil yapısıyla dil kullanım ilkelerinin karşılıklı ilişkisini dışlamaktadır.
- Tanım 3: (Dil ve bağlam arasındaki dilbilgiselleşmiş ilişkilerin incelenmesi).
Çok dar; konuşma sezdirimlerini dışlamaktadır.
- Tanım 4: (Anlam – Doğruluk Koşulları).
Bağlam ve çıkarımın açık merkezi rolünü belirlemek açısından başarısızdır.
- Tanım 5: (Dilsel anlamlandırmada temel olan dil ve bağlam arasındaki ilişkilerin incelenmesi).
Çok geniş; WKL anlamlandırmasını da içermektedir.

Sonuç olarak, kullanımbilimin tam ve eksiksiz bir tanımının yapılamadığı, yalnızca aşağı yukarı ne ile ilgili olduğu hakkında çeşitli bilgiler verilebildiği görülmektedir.